

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Шевченко Олександри Теодорівни «Психологічні особливості розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Актуальність дисертаційного дослідження О. Т. Шевченко зумовлена як завданнями наукового пошуку, так і соціальною значущістю розглядуваної проблеми. В сучасних умовах, коли інтенсивність стресового навантаження зростає, завдання підтримання та формування високого рівня індивідуальної стійкості населення до стресу набуває особливого значення. Динамічні зміни, що спостерігаються в українському суспільстві, значною мірою торкаються і медичної галузі. Феномен стресу у медичних працівників вимагає посиленої уваги, що пояснюється рядом специфічних особливостей їх професії. Формування ж або посилення резильєнтності лікарів і медичних сестер є важливим для забезпечення їх психічного і фізичного здоров'я, підвищення ефективності їх праці, гармонійності взаємин із соматично хворими людьми.

Актуальність окресленої проблеми підтверджує цінність дисертаційного дослідження О. Т. Шевченко, спрямованого саме на вивчення психологічних особливостей розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими.

Дисертаційне дослідження пов'язане з напрямками наукової роботи відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, зокрема за темою «Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення» (номер держреєстрації РК № 0117U001073). Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 1 від 26 січня 2016 р.), узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 29 березня 2016 р.).

Наукова новизна і теоретична значущість дисертаційної роботи полягають у тому, що вперше обґрунтовано змістові характеристики поняття «розвиток

резильєнтності майбутніх медичних сестер» як психологічного феномену; окреслено особливості та специфіку підготовки майбутніх медичних сестер в умовах освітніх змін; аргументовано компонентно-критеріальну модель розвитку резильєнтності медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими; визначено рівні й чинники розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими; уточнено змістове навантаження поняття підготовка майбутніх медичних сестер до роботи з важкими соматичними хворими; теоретично обґрунтовано психологічну програму розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими; розширено та поглиблено наукові уявлення про зміст, психолого-педагогічні особливості розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у процесі професійної підготовки в закладах освіти.

Наукова новизна дослідження є безперечною, оскільки на сьогодні не достатньо ґрунтовних наукових розробок з проблеми вивчення психологічних особливостей розвитку резильєнтності саме майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими.

Практичне значення роботи полягає в тому, що створена й апробована комплексна психологічна програма розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими. Отримані результати, запропоновані психодіагностичні й корекційні прийоми, а також методичні розробки тренінгових занять можуть бути впроваджені в освітній процес закладів фахової передвищої та вищої медичної освіти, що реалізують професійну підготовку медичних сестер. Крім того, результати наукового пошуку доцільно використовувати під час проведення практичних занять і гурткової роботи з основ медсестринства, основ психології та міжособистісного спілкування, медсестринства в паліативній і хоспісній допомозі, медсестринської етики й деонтології, психології праці та управління, медичної психології, а також у післядипломній освіті.

Зазначимо, що в дисертації О. Т. Шевченко чітко визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. Завдання дослідження цілком відповідають визначеній проблемі як у теоретичній, так і в емпіричній репрезентації. Діагностичний інструментарій повною мірою забезпечує розв'язання поставлених завдань.

Відзначимо також раціональну побудову структури дисертації, логічність викладу змісту дисертаційного дослідження: кожен із трьох розділів є завершеним відповідно до поставленої мети і завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів і дослідження в цілому.

Зміст першого розділу дисертації заслуговує на позитивну оцінку, оскільки містить ґрунтовний аналіз наявних зарубіжних і вітчизняних досліджень феномену резильєнтності. Зокрема, в розділі представлено результати детального вивчення широкого кола чинників (біологічні, психологічні, соціальні), особливостей розвитку, проявів, наслідків резильєнтності в контексті проблем, пов'язаних із різними аспектами здоров'я людини. Окреслено і проаналізовано базові підходи до вивчення резильєнтності особистості та її розвитку. Подано основні ознаки резильєнтності, до яких віднесено такі, як функційність (забезпечує функцію збереження й підтримки життя), індивідуальний ступінь вираженості, зв'язок з ефективністю діяльності. Нам імпонує, що дослідниця робить акцент на функції резильєнтності, яка полягає у можливості налагоджувати ефективну соціальну взаємодію та знаходити оптимальні шляхи саморозвитку і самодійснення особистості у складних життєвих обставинах.

Заслуговує на увагу змістовний розгляд здобувачкою понять «адаптація», «стресостійкість», «життєстійкість», «життєздатність», «психологічна стійкість/ відновлюваність (пружність)» в контексті резильєнтності особистості. За власним розумінням авторки, «резильєнтність» - це індивідуальна здатність людини до динамічної адаптації та саморегуляції у важких життєвих і професійних ситуаціях, що забезпечується механізмом управління власними ресурсами: емоційною, мотиваційно-вольовою, когнітивною сферами, в контексті соціальних, культурних норм і умов середовища. Теоретико-прикладну цінність має виокремлення дослідницею на підставі аналізу наукових праць захисних чинників, що підвищують здатність до резильєнтності, а саме: особистісні, сімейні, соціальні та професійні.

Позитивної оцінки заслуговує переконливе теоретичне обґрунтування дисертанткою психологічних особливостей професійної діяльності медичних сестер, а також аналіз поняття «соматичне захворювання». В дослідженні подаються психологічні моделі соматичних захворювань, в яких соматична

хвороба, переважно, розглядається як наслідок дизрегуляції на біологічному, психологічному та соціальному рівнях і спричиняється низкою генетичних і соціально-психологічних чинників. На цьому тлі, ми поділяємо позицію авторки стосовно ролі медичних працівників, зокрема медичних сестер, у підтримці психологічного стану пацієнтів, що веде до покращення їх фізичного здоров'я. Велику роль тут відіграє і психічний стан самого медичного працівника. За визначенням здобувачки, резильєнтність медичної сестри – це здатність точно сприймати і адекватно реагувати на стресові ситуації. Відтак заслуговує на увагу виснування авторки про те, що розвинута при фаховій підготовці медичних сестер резильєнтність допоможе їм уникнути або послабити негативний вплив професійних чинників для збереження фізичного та психологічного благополуччя.

На особливу увагу заслуговує здійснений дослідницею аналіз зарубіжного досвіду розвитку резильєнтності медичних сестер (США, Канади, Австралії). Його врахування, за авторкою, може бути корисними для української системи підготовки медичних сестер до роботи з важкими соматичними хворими.

У другому розділі дисертації представлено теоретико-методологічну основу дослідження та описано методичні підходи до вивчення особливостей розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими, проаналізовано рівні розвитку компонентів і показників резильєнтності, з'ясовано особливості розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер залежно від їхнього віку, курсу навчання та закладу освіти.

На особливе схвалення заслуговує зваженість і ґрунтовність підходу дисертантки до організації емпіричного дослідження та формування вибірки його учасників (загальну вибірку становили 386 респондентів – майбутніх медичних сестер із різних областей України). Роботу виконано на базі Березівського медичного коледжу, Чернівецького медичного коледжу Буковинського державного медичного університету, Черкаської медичної академії. Позитивним моментом роботи є поділ учасників на групи за віком, курсом навчання, типом закладу освіти.

Вагомим здобутком дисертантки ми вважаємо розробку нею компонентно-критеріальної моделі розвитку резильєнтності (рис. 2.1, с. 92 дис.), визначення діагностичного комплексу методик дослідження особливостей розвитку резильє-

єнтності майбутніх медичних сестер (табл. 2.1, с. 93 дис.), розробка власних та адаптація авторських діагностичних методик для медичних сестер. Досліджувалися такі компоненти резильєнтності: ціннісно-мотиваційний, когнітивно-рефлексивний, операціонально-діяльнісний, комунікативно-регулятивний. Науково-практичний інтерес становлять отримані результати констатувального етапу дослідження, які вказують на недостатній рівень розвитку як окремих компонентів резильєнтності у майбутніх медичних сестер, так і її загального показника.

Коректним є застосування дисертанткою методів кількісної обробки даних (обчислення первинних описових статистик, кореляційний, дисперсійний, кластерний аналіз, порівняльний аналіз за G-критерієм знаків та ін. Відповідні психологічні та математико-статистичні методи опрацювання даних дають підставу вважати дослідження методологічно вивіреною.

Зміст третього розділу дисертації також становить значний науково-практичний інтерес. У ньому подано авторську програму розвитку резильєнтності медичних сестер, яка ґрунтується на визначених в психологічній науці і практиці підходах, принципах, умовах та застосуванні інноваційних форм і методів роботи. Програма розрахована на чотири модулі і системно розвиває зазначену якість у майбутніх фахівців. Нам імпонує, що для розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер здобувачка, серед інших, застосовує такі методи роботи, як «криголами», міні-лекції, тематичні дискусії, психогімнастичні вправи, релаксаційні техніки, рольові та ситуаційно-рольові ігри та ін. Результати апробації програми засвідчили наявність статистично значущих позитивних змін за переважною більшістю досліджуваних показників, що свідчить про її високу ефективність і доцільність застосування з метою розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими.

Отже, аналіз дисертаційного дослідження О. Т. Шевченко дає підстави зробити висновок про ґрунтовність вивчення поставленої проблеми, високий науковий і професійний рівень дисертантки. Робота є цілісною й завершеною.

Результати проведеного О. Т. Шевченко дослідження одержали належне висвітлення в наукових публікаціях. За тематикою дисертації опубліковано 19 наукових праць, із них: 1 навчальний посібник, 8 статей у наукових фахових

виданнях України, 1 стаття в зарубіжному періодичному науковому виданні, 9 публікацій у збірниках наукових праць та матеріалів науково-практичних конференцій. Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчально-виховний процес низки закладів освіти.

Автореферат відображає основні результати дисертації. Дисертація і автореферат оформлені відповідно до вимог МОН України. Зміст дисертації відповідає вимогам спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Оцінюючи проведені О. Т. Шевченко дисертаційне дослідження загалом позитивно, вважаємо доречним висловити деякі зауваження та побажання.

1. У підрозділі 1.2. дисертації авторкою представлено зарубіжний досвід розвитку досліджуваної якості медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими, врахування якого є важливим для теорії і практики професійної підготовки фахівців медичної галузі. На нашу думку, варто було б конкретизувати, які саме інноваційні практики зарубіжних медичних закладів освіти заслуговують на увагу і можуть претендувати на впровадження в Україні.

2. У змісті дисертаційного дослідження (п.1.3; п.3.1) авторка стверджує, що розвиток психологічної стійкості медичних сестер здійснюється під час вивчення таких дисциплін, як: «Основи медсестринства», «Основи психології та міжособистісне спілкування», «Медсестринська етика та деонтологія», «Медсестринство в геронтології, геріатрії та паліативній медицині». Вважаємо, що такий матеріал доцільно було б конкретизувати, а також показати, яким чином можливий розвиток резильєнтності у майбутніх медичних сестер під час проходження ними різних видів практик.

3. Вивчаючи базові переконання майбутніх медичних сестер за шкалою Р. Янов-Бульмана, в адаптації О. Кравцової, варто було б прокоментувати їх не тільки за рівнями розвитку, а й врахуванням важливих особистісних новоутворень, зумовлених курсом навчання, віком та вказати на динаміку їхнього перебігу, що поглибило б уявлення про досліджувану якість у майбутніх медичних сестер.

Враховуючи заявлені у розділі 2 п.2.1 заклади медичної освіти з підготовки медичних сестер зі спеціальності «Медсестринство», спеціалізації

«Сестринська справа», які були залучені до проведення експериментального дослідження, доцільно було б бодай кількома штрихами вказати на їх специфіку та особливості, що увиразнило б отримані дані, які, на наш погляд, є важливими для внесення до стандартів освіти психологічної складової.

5. Погоджуючись із важливістю для сучасної медсестринської освіти та практики запропонованої психологічної програми розвитку резильєнтності медичних сестер у процесі фахової підготовки, варто було б більше уваги приділити організаційно-методичному блоку, за якого відбувається розвиток досліджуваної якості у майбутніх медичних сестер, та вказати, які із запропонованих форм і методів роботи виявилися найбільш ефективними.

Втім, висловлені зауваження не применшують позитивного враження від дисертаційного дослідження О. Т. Шевченко. З огляду на викладене, можна стверджувати, що дисертація «Психологічні особливості розвитку резильєнтності майбутніх медичних сестер у роботі з важкими соматичними хворими» за своїм науковим рівнем, актуальністю та практичним значенням відповідає чинним вимогам пп. 9, 11-14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка Шевченко Олександра Теодорівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

Кузікова
С. Б. Кузікова

